

SESTAIS SĒLIJAS KONGRESS

Jānis Stradiņš

Daugavpils Universitātes renovētajā un jaunatklātajā studiju un pētniecības centrā "Ilgas" (Daugavpils novada Skrudalienas pagastā netālu no Silenes) šā gada 27. jūnijā notika 6. Sēlijas kongress. Šo tradicionālo pasākumu (Sēlijas kongresi notiek kopš 1999) rīkoja Daugavpils Universitāte, Latvijas Zinātņu akadēmija un Sēlijas asociācija. Jau iepriekšējā Sēlijas kongresā Viesītē (2008) tika ierosināts, lai šo kongresu rīkošanā iesaistītos Daugavpils Universitāte (DU), pievēršot uzmanību ne tikai kultūrvēsturei un sēlisko izlokšņu īpatnībām, cik Sēlijas (īpaši Dienvidsēlijas) unikālajai dabas videi, Daugavai, paliņēm, augu un dzīvnieku valstij. Tieši Sēlijas pusē, abpus Daugavpils, ir koncentrētas ievērojamākās dabas vērtības: te atrodas Silenes nacionālais dabas rezervāts, Augšdaugavas Nacionālais parks, Dvietes paliene. Tieši Universitāte varētu kļūt ne tikai par Latgales, bet arī par Sēlijas reģionālo universitāti, īpašu vērību pievēršot Sēlijas dienvidu (katoliskās) daļas kultūrvēsturei, kas līdz šim mazāk pētīta (robu daļēji aizpilda profesora Heinriha Stroda pēdējā grāmata par Ilūkstes apriņķi "Sēlija senāk un tagad", kas ar Ilūkstes novada domes priekšsēdētāja Stefana Rāznas atbalstu nākusi klajā 2011. g. novembrī).

Kongresa ieceri īstenoja ar Universitātes rektora akadēmiķa Arvida Barševska aktīvu atbalstu, pieskaņojot to renovētā Ilgu pētniecības centra atklāšanai. Ilgu pils, kas celta 1898. g. (arhitekts Vilhelms Neimanis) historisma stilā un piederējusi bagātam poļu ebrejam Salmanovičam, pēc Otrā pasaules kara nodota DU, taču ilgu laiku bija samērā nolaistā stāvoklī, kamēr nupat īstenots tās renovācijas projekts par ES līdzekļiem. Tagad te izvietots DU studiju un pētniecības centrs, telpās iemājojušās pazīstamās kukaiņu kolekcijas moderns tehnoloģisks aprīkojums,

parkā tiek projektēta Meža bioloģiskās daudzveidības pētījumu centra ēkas celtniecība. Tas ir pirmais pētnieciskais centrs vēsturiskās Sēlijas teritorijā. Iecerēts, ka turpmāk te pētījumus veiks ne tikai Latvijas, bet arī ārvalstu (Lietuvas, Polijas, Baltkrievijas, Vācijas, Francijas u. c. valstu) pētnieki. Atklāšanā runāja DU rektors A. Barševskis, Daugavpils novada domes priekšsēdētāja J. Jalinska, LZA Senāta priekšsēdētājs J. Stradiņš un Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātes dekāns N. Rostoks, pēc tam ēkas tuvumā klātesošie LZA akadēmiķi stādīja piemiņas ozolu aleju (akadēmiķi A. Barševskis, J. Ekmanis, R. Karnīte, B. Rivža, J. Stradiņš, A. Treimanis, J. Urtāns, P. Zvidriņš, LZA goda locekļi O. Gerts un P. Guļāns).

Pēc preses konferences, kurā piedalījās ļoti liels skaits plašsaziņas līdzekļu pārstāvju, renovētās pils sēžu zālē tika atklāts 6. Sēlijas kongress. Kongresu atklāja rektors A. Barševskis un Sēlijas asociācijas goda prezidents Jānis Stradiņš, uzrunas sacīja LZA Lauksaimniecības un mežzinātņu nodaļas vadītāja akadēmiķe Baiba Rivža un LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas priekšsēdētāja akadēmiķe Raita Karnīte. LZA prezidents Juris Ekmanis un akadēmiķis Jānis Stradiņš pasniedza Sēlijas asociācijas goda biedru diplomus Universitātes rektoram A. Barševskim un Sēlijas muzeja (2000. g. Viesītē) dibinātājai un organizatorei Ilmai Svilānei. Kongresa darbā piedalījās daudz zinātnieku no Rīgas, Daugavpils, Jelgavas un vietējo Sēlijas pašvaldību vadītāji (no Daugavpils, Ilūkstes, Neretas, Viesītes, Aknīstes u.c.), kas iesaistījās debatēs un neformālās sarunās, tajās piedalījās arī Dainis Ivāns. Neoficiāli tika skartas arī Daugavpils HES celtniecības un Staburaga "reanimēšanas" ieceres, kas aktualizējušās pēdējā laikā, uzmanības

lokā paturot saimniecisko stāvokli Sēlijā pēc 2009. g. administratīvi teritoriālās reformas. Ilūkstes novada domes priekšsēdētājs S. Rāzna izteica gatavību veicināt novada izpēti un grāmatas izdošanu par Sēliju, veltot to novadnieka prof. H. Stroda piemiņai.

Konceptuālajā ievadreferātā par Sēlijas kultūrvēstures pretrunām un nākotnes redzējumu J. Stradiņš raksturoja pašreizējo situāciju pēc jauno Sēlijas novadu (Jēkabpils, Salas, Jaunjelgavas, Neretas, Viesītes, Aknīstes, Zasas, Ilūkstes) un piedevām tiem piegulošo apvienoto latgaliski/sēlisko Daugavpils un Krāslavas novadu izveidošanas. Jauno novadu pašvaldības koncentrē uzmanību uz jaunizveidoto novadu paškonsolidēšanos un interno, ļoti smago ekonomisko un sociālo problēmu risināšanu, turklāt dziļas saimnieciskās un finanšu krīzes apstākļos, kas turpinās gan Latgalē, gan ne mazākā mērā Sēlijā. Sēlijas vienotība, kultūrvēsturiskās problēmas atvīrās otrajā plānā, kļūst mazāk aktuālas. Kaimiņu pārnovadu aspekts ir par vāju, lai saturētu kopā jaunus novadus, tie domā katrs par sevi, pavājinās “sēliskās kopības” izjūta, kas bija ievēdojusies pēdējos 20 gados. Aktuāls kļūst jautājums par Sēlijas ziemeļu daļas tiekšanos uz Zemgali, bet dienvidu daļas — uz Latgali.

Referents aplūkoja arī jautājumu, vai pati Sēlijas dienvidaustrumu daļa, arī Ilgu pils, pieder Sēlijai (Zemgalei) vai Latgalei. Jaunajā “Lielajā Latvijas atlantā” (2012) administratīvi teritoriālais dalījums Daugavpils un Krāslavas novadus iekļauj Latgalē, kamēr turpat nelielajā kultūrvēsturiskā novadu dalījuma kartē šī teritorija iekrāsota Zemgales (Sēlijas), nevis Latgales krāsā. Šis duālisms iezīmējās jau sen. J. Stradiņš analizēja G. Manteifeļa un A. Bīlenšteina izteikumus 19. gs. 70.–80. gados, bet it īpaši — N. Manaseina revīzijas ziņojumu (1882–1883), kurā ieteikts likvidēt Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas guberņas, to vietā pēc etniskajām iezīmēm izveidojot Rīgas un Rēveles guberņas (vienu — latviešu, otru — igauņu), lai mazinātu Baltijas vācu

lomu un veicinātu pārkrievošanu. Vienlaikus Manaseina revīzijas ziņojumā bija piedāvāts Kurzemes guberņas Ilūkstes apriņķi iekļaut Vitebskas guberņas sastāvā, un šis piedāvājums pamatots ar dažādiem statistikas datiem. Šo referātu J. Stradiņš veltīja profesora H. Stroda piemiņai, jo pats netaisījās bija iecerējis piedalīties kongresā un izklāstīt dažus arhīvā sameklētus datus par vietējo zemnieku, kā arī vācu un poļu muižnieku pretošanos Manaseina iecerēm 1881.–1883. g., kuru dēļ Ilūkstes apriņķis tomēr palika Kurzemes guberņā. Pašreiz Daugavpils un Krāslavas novadi, arī Daugavas kreisajā krastā, *de facto* ir nonākuši Latgales, nevis Sēlijas (Zemgales) sastāvā. To legalizējis arī 2009. g. administratīvi teritoriālais dalījums, taču tas noticis jau 1962. g., Arvīda Pelšes laikā, līdz ar Ilūkstes rajona (bij. apriņķa) likvidēšanu, resp. iekļaušanu Daugavpils rajonā.

Pilns J. Stradiņa referāta teksts, līdz ar Sēlijas asociācijas turpmākā statusa redzējumu (pēc novadu pašvaldību vēlēšanām 2013. g.) publicēts oficiālā laikraksta “Latvijas Vēstnesis” 2012. g. 27. jūnija numurā.

Akadēmiķes B. Rivžas referāts bija veltīts tēmai “Sēlija: Latvijas lauksaimniecības izaicinājumu kopa”, un tas izraisīja klātesošo pašvaldību vadītāju dzīvāko rosību. B. Rivža skāra problēmu, ka Sēlijā dominē nelielās zemnieku saimniecības un tām īpaši jādomā par papildu ienākumiem. Aktīvāk jāveicina tūrisma attīstība, nišas produktu ražošana, mežu apsaimniekošana. Jācinās par infrastruktūras, īpaši ceļu, uzlabošanu, jāapzina kultūrvēsturiskais mantojums — ēdieni, tradīcijas, svētki, jāpanāk likuma pieņemšana Saeimā par tradicionālā kultūras mantojuma izkopšanu un radošajām industrijām, kā arī jāveicina ekoloģiskās pārtikas ražošana Sēlijā.

Referāts izraisīja dzīvas debates, tika ierosināts nākamo valsts nozīmes pētniecisko programmu centrēt uz reģionālo problēmu risinājumu. Šajā ziņā vairāk jāpūcas no Lietuvas pieredzes.

Akadēmiķis J. Urtāns (Kultūras akadēmi-

ja) savu referātu veltīja Augšzemes veselības avotiem, īpaši analizējot teikas un nostāstus par tiem. Viņš aizrādīja, ka Augšzeme esot neitrālāks nosaukums nekā Sēlija, uzsverot saistību ar Augštaitiju Lietuvā. Referents raksturoja avotus gan pilskalnos (Kūliņu pilskalns, Sērenes pilskalns, Petruku pilskalns), gan arī veselības avotus pie Aknīstes, Sēlpils, Daudzeses ("Ellītes" avots), aplūkoja arī Staburaga avotu problēmu, kura reanimēšanu atzina par nereālistisku un arī aplamu.

Akadēmiķis A. Barševskis referātu veltīja Ilgu apkārtnes bioloģiskai daudzveidībai, uzsverot, ka tā ir pārrobežu aizsargājama teritorija. Te rodamas 4749 sugas, tostarp 3457 kukaiņu sugas, 1625 tauriņu sugas. Dabas parks "Silene" dibināts 1977. g., bet 1999. g. tam piešķirts valsts nozīmes dabas lieguma statuss. 2005. g. šis liegums iekļauts Eiropas nozīmes aizsargājamo teritoriju "Natura 2000" sarakstā. Eiropas nozīmes aizsargājamās sugas ir sarkanvēdera ugunskrupis (*Bombina bombina*), lielais tritons un purva bruņurupucis, te ir Eiropas nozīmes aizsargājama augu suga un deviņas Eiropas nozīmes aizsargājamās putnu sugas. Akadēmiķis emocionāli raksturoja šajā teritorijā veicamo pētniecības darbu (īpaši vaboļu pētniecībā) un biologu tradīcijas "Ilgās", demonstrēja skaistus fotoattēlus, izcēla Riču ezera unikālo raksturu. Ilgu pils atrodas 300 m no Baltkrievijas un arī ES ārējās robežas, un speciālais režīms veicina te dabas aizsardzību.

Asociētā profesore Inese Kokina (DU) referēja par savas Universitātes studiju un pētniecības centru "Ilgas", tā izveidošanu, renovēšanu un nākotnes iecerēm.

Profesore Vilma Šaudiņa (DU) saistoši referēja par etnolingvistiskām attieksmēm sēliskajās izloksnēs, par lingvistiskās ģeogrāfijas problēmām, patapinājumiem no lietuvju valodas un novada daudznacionālā sastāva īpatnībām, minot daudzus intriģējošus valodas īpatnību piemērus.

Profesore Irēna Saleniece (DU) izklāstīja savu bagātīgo pieredzi mutvārdu vēstures pē-

tījumos, referējot par 20. gs. Latvijas vēsturi Sēlijas cilvēku dzīvesstāstos. Viņa ar piemēriem rādīja, ka individuālā atmiņa veido stipri atšķirīgu skatījumu no oficiālās vēstures. Sēlijas, kā arī Latgales specifiku raisa dzīve robežu tuvumā, polietniska, daudzkonfesionāla, multietniska vide, administratīva nošķirtība no citām Latvijas daļām līdz 20. gs. (īpaši "Poļu Inflantijas" gadījumā) un kopēja vēsture pēc 1920. g.

Latgales pētniecības institūta direktors DU asociētais profesors Henrihs Soms raksturoja reģionāli ievirzītu, "uz mazu telpu orientētas vēstures", "mazo telpu vēstures" pētniecības specifiku, Sēlijas novadu īpatnības (tradīcijas, sēliskās izloksnes, kontaktzonas priekšrocības dinamikas ziņā u. c.), salīdzināja Sēliju un Latgali. Referents uzsvēra, ka reģionalizācija nemēdz būt pareiza vai nepareiza, bet gan mērķtiecīga vai nemērķtiecīga. Viņš arī pasvītēja, ka DU spēj dot lielu pienesumu Sēlijas kā politikas, ģeogrāfiskas un sociālas telpas izpētē, izceļot kultūras daudzveidību un netradicionālu, jaunu avotu iesaisti novada izpētē. Īpaši referents izcēla digitālās vides, interneta lomu kultūrvēsturisku "kriptiņu" izpētē. Viņš arī uzsvēra, ka stāsts par Sēliju vienlaikus ir stāsts par Latgali, vismaz daļēji, un šie kultūrvēsturiskie apgabali pētāmi sinhroni. Referāts izraisīja dzīvu interesi, daudz jau-tājumu.

Zane Stapķeviča (DU) referātu veltīja savas augstskolas docētājiem, kas cēlušies no Sēlijas, tie veido 10,5% DU pašreizējā akadēmiskā personāla un 73% no tiem ir DU dažāda laika absolventi. Viņi lielākoties nāk no Ilūkstes, Demenes, Grīvas, Dvietes, Rubenes, Aknīstes, Jēkabpils. Referente sīkāk raksturoja vēsturnieces doc. G. Barkovskas, fiziķa prof. V. Paškeviča, valodnieces prof. V. Šaudiņas, vēsturnieces prof. I. Salenieces zinātniskos nopelnus. Referente secināja, ka pašreiz "vidējais DU docētājs no Sēlijas ir 52 gadus vecs, nāk no Ilūkstes, ir sieviete, filoloģijas doktors, Daugavpils Pedagoģiskā institūta

Fizikas un matemātikas fakultātes absolvents, ieņem profesora amatu DU Humanitārajā fakultātē”.

Bez mutiskajiem referātiem tika prezentēti četri stendu ziņojumi:

- Ruta Avotiņa, Zane Cekula. Sēlijas pagastu izzināšanas iespējas.
- Ilze Māra Janelis. Sēlijas austrumgala muižu parki.
- Inese Stūre. Augšzemes augstienes ainaviskās un kultūrvēsturiskās vērtības.
- Māra Grudule. Stenderi Sēlijas kultūras vēsturē.

Visi referenti saņēma DU sertifikātus par līdzdalību kongresā. Kongress izdevās, par ko īpaša pateicība pienākas DU un tās rektoram A. Barševskim.

Nākamo Sēlijas kongresu iecerēts rīkot 2014. g. Viesītē sakarā ar Vecā Stendera 300 gadu jubileju (ko paredzēts iekļaut starptautiskajā UNESCO piemiņas datumu sarakstā) un Paula Stradiņa Baltās skolas atklāšanu Viesītē, veltot to plašam Sēlijas problēmu lokam, arī izglītības vēsturei Sēlijā un Daugavas problemātikai (kā vēsturiskā, tā ģeogrāfiskā un ekonomiskā aspektā).